

„huszároezred” helyett inkább a „huszárezred” kifejezés használatos (19. o.) Gál Sándor természetesen 1849 és nem 1848 januárjától volt a 14. határőr-gyalogezered parancsnoka (45. o.). A 11. (Székely) huszárezred kapcsán „1. osztály” helyett inkább „1. őrnagyi osztály” írandó (123. o.). A cs. kir. tüzérség (egyedül a kontinensen) lovas-, és nem lovaglós ütegekkel rendelkezett, így a tüzérek zöme nem saját lovon ült, hanem a lövegtalpon lévő „bőrhurkán” (143. o.). A „15. (2. román) határőrezred” helyesen „17. (2. román) határőrezred” (146. o.). A 2. (Sándor) sorgyalogezerednek nem a 3., hanem az 1. zászlóaljja állomásozott Erdélyben 1849. januárjában, illetve Bem tábornok csak Nagyszében első ostromakor 5 löveget veszített (154. o.). József Bem 1794-ben és nem 1795-ben született (155. o.); a királynémeti ütközet pedig nem 1849. február 17-én, hanem 18-án volt (156. o.). A magyar röppentyűgyártás valóban hazai lábakon állt, mivel az 1849. február 2–3-án Iglónál zsákmányolt cs. kir. állványokat aligha sikerült volna február 11-ig eljuttatni Nagyváradra úgy, hogy a feldunai hadsereg csak február 10-én, Kassánál vette fel a kapcsolatot a felsőtiszai hadtesttel. Egy magyar röppentyűüteg ugyanakkor 4 és nem 8 állványból állt, így Erdélyben összesen nem 16, hanem csak 8 állvány volt (158., ill. 166–167. o.). A „HL, 28/409.” jelzet helyesen „HL 1848–49. 28/409.” (163. o.). Bodor Ferenc 1849. és nem 1848. szeptember 5-én írt levelet Zakariás Antalnak (188. o.). Végül: ha a Bodor ’48-as érdekeit kissé kiszínező cikk valóban 1870. december 23-án jelent meg, amire Turóczi Mózes aztán megkereste Pap Lajos képviselőt, akkor utóbbi Turóczinak írt válaszlevele aligha datálható 1870. december 1-ére (282–284. o.).

A fenti hibáktól függetlenül a recenzens csak ajánlani tudja e munkát minden történelem iránt érdeklődő személynek, szakmabelinek és egyszerű olvasónak egyaránt, aki csak meg akar ismerkedni egy jobb sorsra érdemes hazafi, illetve az 1848–1849-es székelyföldi események legendáktól megtisztított, de annál igazabb történetével.

Kemény Krisztián

UDOVECZ GYÖRGY

1848–1849 MAGYAR KATONÁINK ÖLTÖZETE, FELSZERELÉSE ÉS FEGYVERZETE

Segédanyag katonai hagyományörzők részére

*(A magyar katona – sorozat. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018. 165 o.
ISBN 978-963-327-772-0)*

Már több mint négy éve, 2014-ben jelent meg először Udovecz Györgynek az 1848–1849. évi szabadságharc magyar katonáinak öltözetét, felszerelését és fegyverzetét részletesen bemutató munkája.¹ Ez a kötet akkor kifejezetten hiánypótlónak számított, mivel – ellentétben a Nyugat-Európában már évtizedek óta kialakult gyakorlattal – a rövid múltra visszatekintő magyar katonai hagyományörzés korántsem rendelkezett olyan szakkönyvekkel, amelyek részletesen leírják, hogyan kell egy „igazi” hagyományörző katonának

¹ *Udovecz György: A magyar katona. Öltözködési, felszerelési és fegyverzeti segédlet az 1848/49-es hagyományörzők számára. Barót, 2014.*

kinéznie. Azóta szerencsére több ilyen kötet is napvilágot látott a szerző tollából.² Mivel azonban ezek többnyire korlátozott példányszámban jelenhettek csak meg, így mára már nehezen hozzáférhetőek. Ezért is örvendetes, hogy az 1848–1849-cel foglalkozó munka most megújult formában, bővebb tartalommal, a Zrínyi Kiadó gondozásában ismét megjelenhetett.

Ahogy a bevezetőt és az ismertetőt jegyző Baczoni Tamás egyenruha- és viseletkutató is írja, 1848–1849 ikonikus időszaka a magyar történelemnek. Ekkor indult meg a magyar állam és társadalom a polgári fejlődés útján, a márciusi „vértelen” forradalmat követő fegyveres küzdelem, az önvédelmi, majd a szabadságharc, és az azt követő véres megtorlás eseményei pedig mélyen beépültek a köztudatba. Am a fenti időszak a viselettörténet terén is jelentős változásokat hozott: ekkor alakult ki az a magyaros „honvéd” viselet, amely alapvetően máig meghatározza a magyar katonai öltözködési tradíciót. Ehhez azonban eddig jobbra hiányoztak azok a pontos leírások és méretezések, amelyek alapján a kor katonáit képviselni, és egyben megjeleníteni akaró hagyományörzők, illetve az azokat „felruházó” másolatkészítő mesterek dolgozhattak volna, hogy a többnyire nagy költséggel elkészített egyenruha tényleg korhű legyen. Ezen a problémán segít most ez a kötet.

A felvezető fejezetben Süli Attila hadtörténész foglalja össze röviden a korabeli cs. kir. haderő, illetve a magyar honvédsereg felépítését és szervezetét 1848–1849-ben. Először a cs. kir. hadsereg haderő- és fegyvernemeit, rendfokozatait, harcászati beosztásait mutatja be általánosságban, majd a gyalogság, a lovasság és a tüzérség csapatnemeit és felépítésüket összegzi. Ezt követi a szabadságharc magyar hadseregének az ismertetése. A szerző itt elsőként a nemzetőrség, majd az első 10 honvédszászlóalj megszervezésével foglalkozik; ezután jön az önkéntes nemzetőrség, illetve a katonaillesítési törvény alapján létrehozott honvéd tömeghadsereg bemutatása. Ahogy Süli Attila is megállapítja, a magyar oldalon maradó cs. kir. sorgyalog- és huszárezredek, illetve a honvéd-, önkéntes nemzetőr és szabadsapatbeli alakulatokból olyan haderő jött létre 1848 végére, amely fel tudta venni a versenyt a többszáz éves tradícióval rendelkező cs. kir. hadsereggel.

Ezt a szakaszt követi a tulajdonképpen öltözködési segédlet. Udovecz György hat részben, párhuzamosan mutatja be a kiindulási alapnak tekinthető, zömmel magyarországi kiegészítésű cs. kir. gyalogos, tüzér- és huszáralakulatok, majd a honvéd gyalogos, tüzér, és huszáregységek legénységi, valamint tisztii állományának viseletét, felszerelését és fegyverzetét. Elsőként az 1840–1848 közötti cs. kir. gyalogság öltözködése kerül ismertetésre. A szerző az 1837-es tisztii, és az 1840-es legénységi állományra vonatkozó öltözködési szabályzatok alapján összefoglalja, milyen viseleti tárgyakkal kell rendelkeznie egy hagyományörzőnek, majd egyenként sorba veszi a felszerelési cikkeket. Alapos, pontos méretekkkel rendelkező leírásokat találunk itt a korban használatos egyenruházati cikkekről a csákótól a lábbeliig. A kötet egyik újítása az előző kiadáshoz képest, hogy a táblázatokba szedett méretek a ma használatos metrikus mértékegységekre vannak átszámítva, amely jelentős mértékben megkönnyíti a reprodukálásukat. Az egyenruházat bemutatását a felszerelés darabjainak, majd a szolgálati jeleknek és a rendfokozati jelzéseknek, illetve a fegyverzetnek az ismertetése követi. Külön esik szó a határőrezredekéről, ame-

² *Udovecz György: Az első világháború magyar katonáinak öltözete, felszerelése és fegyverzete. Segédanyag katonai hagyományörzők részére.* Budapest, 2014.; *Udovecz György: A magyar katona. Öltözködés, felszerelés és fegyverzet 1788–1815. között.* Barót, 2015.

lyekből a két székely határőr-gyalogezred szintén a magyar oldalon harcolt. Ezt követi a '48-as honvédegyalogság hasonló mintájú bemutatása a szabályzatoktól a mindennapi gyakorlatig. A szerző itt mind a hasonlóságokat, mind az eltéréseket alaposan számba veszi, amelyek egy részét a kényszer (anyaghiány), más részét viszont a praktikum, illetve a nemzeti viseleti motívumok erőteljesebb érvényesítése okozta. Szintén újítás, hogy ennél a résznél külön szó esik a honvéd gránátosokról, vadászokról, a nemzetőrgyalogságról, valamint a külföldi légiók közül a német, a bécsi akadémiai, illetve a lengyel légiós gyalogságról is. Ezután következik hasonló felépítésben a cs. kir., illetve a magyar honvéd tüzérek bemutatása (kiegészítve a szekerészekkel); végezetül pedig a cs. kir., valamint a honvéd huszárság, illetve újításként a nemzetőr lovasság felszerelésének az ismertetése. Az utóbbiak egyenruhái, felszerelése és fegyverzete közti lényeges eltéréseket itt már egyértelműen az anyagi források hiánya okozta, hiszen az eredeti cs. kir. huszárruhák „magyar nemzeti stílusához” kétség sem fért.

Az alapos, a korabeli szabályzatokból vett, illetve a máig meglevő korabeli és rekonstruált ruhadarabokról, felszerelési cikkekről, fegyverekről, valamint viseletükről és mai viselőikről készített képekkel korábban is gazdagon ellátott kötetbe számos új kép és grafika került be, amelyek még inkább használhatóbbá és egyben szebbé is teszi a kiadványt. A kötetet rövidítés- és fogalomjegyzék, bibliográfia és képjegyzék, valamint a közreműködőknek szóló köszönetnyilvánítás zárja.

A kötetben, mint minden kiadványban, előfordulnak nyomdahibák, elírások és tévesztések is. Ez természetes; ugyanakkor a recenzort némi szomorúsággal tölti el, hogy a korábbi kötettel kapcsolatosan az akkori recenzióban tett észrevételei jelentős része valahogy elsikkadt, így a korábbi hibák a mostani szövegben is benne maradtak. Például: a „főparancsnokságok” helyett inkább „főhadparancsnokságok” irandók (12. o.). A cs. kir. lovasság 8 vértés- és 6 dragonyosezreddel rendelkezett, és nem fordítva (13. o.; a helyes beosztás egyébként a 119. oldali képen is jól látszik). A cs. kir. tüzérség (egyedül a kontinensen) lovas-, és nem lovagló ütegekkel rendelkezett, így a tüzérek zöme nem saját lovon ült, hanem a lövegtalpon lévő „börhurkan” (13. o.; utóbbi a 102. oldalon található képen jól látszik). A magyar oldalon működő huszárezredek mellé nem 8, hanem csak 6 új huszárezredet szerveztek, illetve igyekeztek újjászervezni a zömmel cs. kir. oldalon maradt 5., 7., és 12. huszárezredek is (15. o.). 1849. január 23-án Bodrogkeresztúrnál nem csata volt, hanem csak ütközet (21., ill. 163. o.). A cs. kir. határőrgyalogság 1848-ban nem 17, hanem 18 ezreddel rendelkezett; a cs. kir. 18. illír-bánsági határőr-gyalogezredet 1845-ben szervezték meg (61. oldali kép). A székely határőrszázadokban nem 12, hanem 16 fő rendelkező huzagolt löfegyverrel, amely nem vadászoktálya, hanem 1842 M kamrás puska volt (62–63. o.); ugyanakkor a 62. oldali képaláírás (székely lövész) átcúszott a 64. oldalra is. A honvéd rendfokozati jelzések feloldása a 77. oldalon rossz sorrendben van. A kamrás puskák magyar gyártásának helyes évszáma 1849 (87. o.). A 88. és 89. oldalakon való képaláírások helyesen: lökiképzés helyett inkább szuronyvívás; illetve honvédek helyett pedig sorgyalogos katonák. Az Uracca-gránátoszászlóalj mindvégig a cs. kir. oldalon harcolt, míg Komáromban Klapka György tábornok csak egy gránátososztályt és nem egy teljes zászlóaljat állított fel (90. o.). A „honvéd vadászok” című résznél a szerző az 1–4. honvéd vadászrezredek tagjainak egyenruházatát és felszerelését mutatja be; a különböző (Újházi-, Beniczky-, selmeci, pozsonyi, stb.) vadászok ettől eltérő öltözettel és felszereléssel rendelkeztek (93. o.). A honvéd tüzérségnek nyargaló (lovagló) ütege lényegében

nem volt; egyet ugyan próbaképpen felszereltek, de a harctérre végül nem került ki, és hamarosan gyalogüteggé alakították (114–116. o.). A 116. oldalon lévő kép nem szekereseket, hanem tüzéreket ábrázol. A 145. oldalon a jobb kép nem a 8., inkább a 14. huszárezred tisztjét ábrázolja. Az újonc huszárezredek többsége valóban nem rendelkezett karabéllyal, de ennek az anyagiány, nem a korábitól eltérő szervezési elképzelés volt az oka. Erre utal, hogy 1849 tavaszán a 16. (Károlyi-) huszárezredet például felszerelték karabélyokkal (155. o.). Végezetül: *Bona Gábor* tábornokokról és törzstisztekről szóló munkájának 2015-ben jelent meg a negyedik, bővített kiadása; célszerű lett volna már ezt, és nem az 1983-as első kiadást használni (162. o.).³

A fentiekől függetlenül a recenziens csak ajánlani tudja ezt az egyébként igen kiváló és részletes munkát a hagyományörzőknek, illetve a '48-as hadtörténelem iránt érdeklődőknek egyaránt, és reméli, hogy hamarosan újabb kötetekkel bővül a magyar katonaság egyenruházatát, felszerelését és fegyverzetét bemutató sorozat.

Kemény Krisztián

KISS GÁBOR – MOLNÁR ANDRÁS (SZERK.)

CSÁNY LÁSZLÓ ÉS KORTÁRSAI

Tudományos emlékülés Csány László születésének 225. évfordulója tiszteletére

*(Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár Zalaegerszeg, 2017. 229 o.
ISBN 978-963-7267-35-2)*

Mindig öröm olyan kötetel találkozni, amely egy konferencia, emlékülés, vagy előadássorozat szerkesztett változata, így az ott elhangzottak jóval több érdeklődőt érhetnek el, akár szakmán belül vagy kívül is. Különösen igaz ez, ha az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc egyik méltatlanul hanyagolt személyéről, Csány Lászlóról van szó.

A Csány László és kortársai című emlékülésre 2015. október 8-án került sor Zalaegerszegen, a tanulmánykötet az emlékülésen elhangzott előadások szerkesztett változata. A könyvet 2017. november 7-én mutatták be annak szerkesztői Zalaegerszegen, a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtárban. Az egyes művek az előadások sorrendjében követik egymást a könyvben, a szerzők maguk kivétel nélkül a korszak elismert kutatói. Mondhatnánk akár párhuzamos életrajzok gyűjteményének is, de ez csupán részizgazság lenne, hiszen az egyes történelmi szereplők és Csány László egymás közti viszonya adja meg a művek tematikáját. A legtöbb esetben a hivatalos és baráti érintkezés fennmaradt forrásai kerültek a vizsgálódás középpontjába, ennek hiányában (és ezeket kiegészítve) pedig egyéb források bevonásával igyekeztek a szerzők teljes képet adni Csány szerteágazó kapcsolatrendszeréről.

A kötet puhafedeles borítású, fedőlapján a tanulmányokban vizsgált szereplők portréi láthatóak (a képek jegyzéke a kötet végén kapott helyet, illetve a portrék az egyes tanulmányok első oldalán is megtalálhatóak, színesítve ezzel is a kötetet). A cikkek egységes

³ *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. I–II. k. (Negyedik, bővített kiadás.) Miskolc, 2015.; *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. Budapest, 1983.